

KONŠTRUKTIVISTICKÉ CHÁPANIE HISTÓRIE A JEJ ETICKÁ DIMENZIA

JURAJ ŠUCH

ŠUCH, Juraj. The constructivist understanding of history and its ethical dimension. *Historický časopis*, 2016, 64, 4, pp. 587-595, Bratislava.

The author of the article introduces Hayden White's, Frank Ankersmit's, and Jouni-Matti Kuukkanen's constructivist understanding of history. He contrasts their understandings of history with the traditional understanding, which supposes direct correspondence of historical work to the past. In his presentations of constructivist thought, he points out their emphasis on legitimate possibilities of different methods of construction and ways of presentations, which result in different historical representations of historical events. Differences among historical representations of the past can also be related to the historian's choice of different constructive methods and also the involvement of his/her preferred moral and political values. These constructivist understandings of history, with the deeper analysis of process writing, incite the historian to deeper ethical self awareness of his/her work.

Key words: Constructivism. Plurality. Values. Historical work. Past.

S polemikami a diskusiami o charakte historickej práce a historického poznania sa stretávame aj po procese formovania histórie ako vedeckej disciplíny v 19. storočí. Zdrojom týchto polemík je kontrast medzi trvalou tvorbou vzájomne sa odlišujúcich historických predstáv minulosti a jednou (neopakovateľnou a „nedostupnou“) minulosťou. Hľadanie uspokojujúceho zdôvodnenia pretrvávania plurality zobrazení minulosti je jedným z podstatných podnetov pre hlbšie skúmanie povahy práce historikov a ich výsledkov. V spojitosti s názorovými postojmi k pluralite historických priblížení minulosti, ako aj s rôznymi reflexiami povahy histórie by sme mohli rozlišovať dva názorové prúdy *realistický* (tradičný) a *konštruktivistický*. V našom príspevku predovšetkým na príklade vybraných anglosaských konštruktivistických koncepcií (Haydena Whita, Franka Ankersmita a Jouni-Matti Kuukkanena) poukážeme na to, ako sa v nich zohľadňovali etické aspekty tvorby historikov.

Tradičné chápanie histórie

Konštruktivistické chápanie histórie sa formovalo s kritikou realistického (tradičného) chápania histórie. *Tradičné chápanie* histórie vychádza zo známeho Rankeho tvrdenia, podľa ktorého by mali historici písať o tom, „ako to vlastne bolo“. V koncepciách reprezentujúcich tradičné chápanie histórie dominuje presvedčenie o výlučnosti určitého transformujúceho pravidla (resp. vybraných pravidiel), ktoré by pri vhodnom používaní historikom malo viesť k poznaniu a transformácii štruktúr minulosti do objektívnych („pravdivých“) obsahov historických prác. Toto transformujúce pravidlo (metodologický prístup, metodické postupy a odporúčania) malo riešiť problém historikovej selekcie a zhodnocovania významu jednotlivých informácií. Pri aplikácii „správneho“ transfor-

mujúceho pravidla (alebo pravidiel) sa predpokladalo, že naratívne priblíženia (výklady) minulosti by sa mohli vzájomne dopĺňať a viesť ku kryštalizácii jedného objektívneho („pravdivého“) obrazu minulosti.

V anglosaskom prostredí je Geoffrey Elton jedným z najznámejších reprezentantov tradičného chápania histórie. Vo svojej knihe *Prax histórie* (1967) kriticky reagoval na názory Edwarda H. Carr'a podané v knihe *Čo je história* (1961), pričom zdôvodňoval opodstatnenosť predstavy o odkrývaní pravdivého obrazu minulosti na základe autonómneho a profesionálneho skúmania prameňov.¹ Dosiahnutie tohto cieľa podľa neho umožňovalo historikovi využitie tzv. historickej metódy, ktorá „nie je nič viac než uznávaným a overeným spôsobom extrahovania z toho, čo zanechala minulosť, t. j. pravdivých faktov a udalostí minulosti, a pokiaľ je to možné, aj ich významu a prepojení, pričom toto všetko je riadené prostredníctvom prvého princípu historického porozumenia a z toho, že minulosť musí byť skúmaná z jej vlastnej perspektívy, pre jej vlastný účel, v jej vlastných súvislostiach“.² Eltonovo vymedzenie tzv. historickej metódy môže byť považované len za veľmi všeobecné odporúčanie, ktoré neposkytuje historikom konkrétny návod alebo dokonca záruky, či sa im podarilo odkryť „pravú“ perspektívu dejinných aktérov. Podobne nepresvedčivým a diskutabilným sa javí jeho odmietavý postoj k historikovmu použitiu teórií, ktoré mali byť zdrojom skresľujúceho prístupu pri výskume prameňov.³

Podľa Eltona autonómne a profesionálne odkrývanie pravdy, ktorá je ukrytá v prameňoch, je sprevádzané diskusiami medzi historikmi. Z jeho pohľadu tieto diskusie viedli ku konštantnému narastaniu (správneho) historického poznania a istoty o ňom, pričom sa tým mala potvrdzovať „existencia skutočnej pravdy a nie prevaha individuálnych a ľubovoľných postojov“.⁴ Eltonov predpoklad o konvergovaní alebo harmonizovaní rôznych historických priblížení k minulosti vychádzalo len z jeho presvedčenia o vzájomne nekonfliktnom dopĺňaní jednoznačne určených významov faktov z dostupných prameňov. Na základe nich mali historici len dopĺňať chýbajúce časti v „mozaikovom obraze“ minulosti. Tento predpoklad o smerovaní diskusií medzi historikmi spochybnilo prehlbovanie súčasnej plurality historických predstáv minulosti, ktorá skôr demonštruje prevahu „individuálnych postojov“ ako jasnú identifikáciu „skutočnej pravdy“.

S predpokladom profesionálneho a autonómneho prístupu historika pri výskume a predstavovaní minulosti, ktorý zdôrazňovalo tradičné chápanie histórie, sa marginalizovala relevantnosť úvah o etickej dimenzii práce historika. Z pohľadu tradičného chápania histórie mala byť historikova práca len „neviditeľným“ sprostredkovateľom historickej reality. Pri takomto chápaní histórie sa nemusel zaoberať etickými otázkami pri výskume alebo predstavovaní jeho výsledkov. Výnimku predstavovali situácie, keď

1 Dôveryhodnosť jeho tézy o autonómnom a nezávislom výskume historika spochybňuje jeho vlastný sklon v prioritizovaní konzervatívneho postoja. In ELTON, Geoffrey R. *The Practice of History*. Sydney: University Press, 1967, s. 103. Podobne sa s odporúčaním na zaujatie konzervatívneho postoja stretávame v jeho práci *Návrat k podstatám*. ELTON, Geoffrey R. *Return to Essentials*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 24.

2 ELTON, *The Practice of History*, ref. 1, s. 65.

3 ELTON, *The Practice of History*, ref. 1, s. 29-38. V spojitosti s neustále zdôrazňovanou potrebou historikovo autonómneho prístupu pri výskume prameňov Elton vyjadril obavy z historikovo uplatnenia teórií aj v práci *Návrat k podstatám*, pozri: ELTON, ref. 1, s. 15, 28-29.

4 ELTON, *The Practice of History*, ref. 1, s. 61.

sa historik z pohľadu kritikov jeho prác (vedome alebo nevedome) vzdal autonómneho postoja, čo nevyhnutne vyúsťovalo do hodnotami „skresľovaného“ obrazu minulosti. Neskreslené historické obrazy minulosti mali poskytovať jednoznačne vymedzené konanie dejinných aktérov, ktoré mohli byť pevným východiskom pre proces ich (morálneho) posudzovania. S postupne prehĺbujúcou sa pluralitou historických zobrazení minulosti, ktoré znejasňovali predstavu o priebehu udalostí v minulosti, by sa problematizovalo aj posudzovanie konania historických aktérov. V protiklade s tradičným chápaním histórie, koncepcie reprezentantov konštruktivistického chápania histórie mali odlišný náhľad na vývoj v dejepise v posledných desaťročiach minulého storočia.

Konštruktivistické chápanie histórie Haydena Whita

Koncepcie reprezentujúce *historický konštruktivizmus* spochybňovali privilegovanosť určitých transformujúcich pravidiel, pričom uznávali použitie viacerých rôznych transformačných pravidiel, prostredníctvom ktorých sa zdôvodňovala tvorba odlišujúcich sa predstáv (obrazov) minulosti. Z pohľadu stúpencov tohto názorového prúdu možnosť využitia rôznych transformačných pravidiel vedie historikov k odlišnému z významňovaniu faktov (udalostí), a tým k vzniku rôznych zobrazení historickej reality. Pluralita historických obrazov znejasňovala predstavu jednej pevnej a „zreteľnej“ štruktúry minulosti. Vzhľadom na problematizovanie možnosti „prekrývania“ obsahov (významov) historických zobrazení minulosti sa pri konštruktivistickom pohľade na históriu zvyčajne objavuje problém relativity historického poznania.

Medzi najznámejšie konštruktivistické koncepcie patrí tropologické chápanie histórie Haydena Whita. V úvode svojej najznámejšej knihy *Metahistória* (1973) poukázal na historikovu konštrukčnú a fiktívnu dimenziu procesu historického zobrazovania minulosti, ktorá je spojená so začleňovaním a formovaním udalostí (faktov) do príbehu. Z jeho pohľadu historické narácie nielen určitým spôsobom viazali do jedného celku známe fakty (opisy udalostí), ale zároveň ich vysvetľovali. Na príklade prác historikov a filozofov v 19. storočí sa pokúsil ilustrovať používanie výberu explanačných typov zo „štvoritej tetrády“ povrchových a hlbinných typov. Podľa Whita na povrchovej úrovni historickej narácie bolo možné identifikovať uplatnenie jedného zo *sujetových* typov (romantický, komediálny, tragický a satirický), *explanačných* typov (formistický, organicistický, mechanistický a kontextuálny) a typov *ideologickej implikácie* (anarchistický, konzervatívny, radikálny a liberálny)⁵. Jednotlivé povrchové typy mali byť koordinované jedným z hlbinných trópov (metafora, metonymia, synekdocha a irónia), ktoré mali súvisieť s historikovou predstavivosťou.⁶

5 WHITE, Hayden. *Metahistory*. Baltimore : The John Hopkins University Press, 1973, s. 7-38. ISBN 0801817617.

6 WHITE, ref. 5, s. 52-54. Ku kritickým reakciám k *Metahistórii* bližšie ŠUCH, Juraj. *Naratívny konštruktivizmus Haydena Whita a Franka Ankersmita*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2010, s. 53-76. ISBN 9788073689353; ČORNEJ, Petr. White nezměnil dějiny, ale pohled na ně. In WHITE, Hayden. *Metahistória*. Brno : Host, 2011, s. 575-600. ISBN 9788072943760. Výsledky ústretových prístupov k aplikácii Whitovho tropologického modelu na rôzne historické narácie poukázali na objavujúce sa rôzne sujetovanie udalostí v naratívnych zobrazeniach minulosti. Zo slovenských historikov sa nedávno o to pokúsil Martin Vašš. VAŠŠ, Martin. Možné aplikácie naratívneho konštruktivizmu Haydena Whita pri historio- grafickej analýze vybraných diel Milana Stanislava Ďuricu a Františka Vnuka. In *Historica Olomucensia*,

Whitova konštruktivistická predstava o možnostiach historikového uplatnenia rôznych explanačných (povrchových) typov pri zobrazovaní minulosti zdôvodňovala odlišné (aj protikladné) historické zobrazenia (podoby) tých istých udalostí. Diferencie medzi naratívnymi podobami minulosti sa podľa neho viazali s odlišným konštruovaním (formovaním) významov jednotlivých udalostí v rámci naratívnych celkov. Pri vytváraní naratívneho celku sú podľa Whita udalosti „spracovávané do príbehu potláčaním alebo subordináciou niektorých z nich a vyzdvihovaním iných, charakterizovaním, opakovaním motívov, variáciou tónu a perspektívy“⁷. V procese tvorby historickej narácie sú významy jednotlivých udalostí historikom zosúladované ním zvolenou naratívnou formou. White upozorňoval na úlohu a význam naratívnej formy ako významnej súčasti pri zabezpečovaní pochopenia historikových predstáv o diani v minulosti. Predpokladom rôzneho z významňovania udalostí je Whitova predstava o amorfnej minulosti, v ktorej „historické udalosti a situácie nie sú skutočne (inherently) tragické, komické alebo romantické“⁸. Historici z jeho pohľadu neobjavovali jeden fixný a hodnotovo neutrálny model reality, ale pluralita rôznych naratívnych zobrazení naznačovala hodnotami formovateľnú „plastickú“ podobu minulosti.

K výraznejšiemu uvedomovaniu si znejasnenej podoby minulosti prispievalo aj Whitovo poukazovanie na nevyhnutnosť historika uplatňovať figuratívny jazyk pri naratívnom zobrazovaní reality. Historickú naráciu White prirovnával k metafore ako symbolickému štruktúre, ktorá „nereprodukuje udalosti, ktoré opisuje; hovorí nám, akým spôsobom máme o udalostiach uvažovať. [...] vyvoláva v myslí obrazy vecí rovnakým spôsobom, akým to robí metafora“⁹. Whitovo poukazovanie na literárny charakter z významňovania jednotlivých udalostí v narácii viazalo so sebou legitimizovanie hodnotového nasycovania naratívneho obrazu minulosti, a tým aj relevantnosť estetických a etických hodnotových východísk pri výbere konkurujúcich predstáv o minulosti.¹⁰ Vzhľadom na identifikovateľnú hodnotovú orientáciu historickej narácie, ako aj na proces z významňovania naratívnych zobrazení udalostí pomocou figuratívnych prvkov (trópov) uvažoval White o naratívnom popise (*account*) ako o „figuratívnom popise, alegórii“¹¹. Zároveň s jeho koncepčným zdôrazňovaním uplatnenia rôznych konštrukčných („literárnych“) postupov a naratívnych foriem sa zvýraznil nielen problém vymedzovania skutočnej podoby minulosti, ale najmä problém vhodného naratívneho priblíženia historických udalostí.¹²

2015, roč. 48, č. 1, s. 193-206.

7 WHITE, Hayden. Historický text ako literárny artefakt. In *Kapitoly zo súčasnej filozofie dejín*. Bratislava : Chronos, 2009, s. 137. ISBN 9788089027286.

8 WHITE, ref. 7, s. 138.

9 WHITE, ref. 7, s. 114.

10 V závere *Metahistórie* White napríklad konštatoval, že ak si „máme vybrať medzi alternatívnymi predstavami histórie, tak jedné východiská, na základe ktorých môžeme uprednostňovať jednu pred druhou, sú morálne alebo estetické“ (WHITE, ref. 6, 2011, s. 556).

11 WHITE, ref. 7, s. 49.

12 Zatiaľ čo pri vzájomne odlišujúcich sa historických interpretáciách udalostí, ako napríklad príchod Maďarov do Karpatskej kotliny alebo SNP Whitova koncepcia ponika akceptovateľné zdôvodnenie vznikania odlišujúcich sa historických naratívnych zobrazení sponovaných udalostí, tak v prípade objavenia sa podobného interpretačného spektra vyvolávalo vážne obavy. I keď White neuvažoval o striktnéj univerzálnej uplatniteľnosti svojho modelu štvoritej tetrády vysvetľujúcich typov a trópov predstavených v

V porovnaní s tradičným chápaním histórie Whitova predstava tvorby historických narácií detailnejšie odhaľovala relevantnosť historikových konštrukčných procesov, ktoré zvýraznili možnosť formovanie odlišných podôb minulosti. Zároveň Whitovo poukazovanie na zložitost konštrukčných procesov historikov upozornilo na „nepriamu“ korešpondenciu historických narácií s minulosťou, pričom tak ponúkali recipientom figurálnu pravdu o minulosti. Na jednej strane Whitove poukazovanie na konštruktivistický charakter tvorby historika, ktorej prítomné „fiktívne“ konštrukčné sujetové prvky (schémy) a hodnotové aspekty zvýrazňujú potrebu radikálneho uvedomovania si relativity historických narácií (interpretácií). Zároveň sa Whitovým zdôrazňovaním prirodzenosti rôzneho naratívneho priblíženia tých istých udalostí vyvolávali nielen otázky o vymedzovaní dôveryhodného historického poznania (kontúr minulosti), ale aj postavenia a úlohy historika. V jeho konštruktivistickom chápaní historik nie je „pasívny sprostredkovateľ historického poznania“, ale aktívny tvorca, ktorý by si mal pri svojej voľbe určitého spôsobu naratívneho zobrazenia minulosti uvedomovať aj jej morálny a spoločenský význam.¹³

Konstruktivistické chápanie histórie Franka Ankersmita

Podobne ako Hayden White tak aj Frank Ankersmit už vo svojej prvej knihe *Naratívna logika* (1983) odmietol tradičné chápanie histórie s jej predpokladom pravdivej korešpondencie historických narácií s historickou realitou. Ankersmit pripúšťal korešpondenciu a posúdenie pravdivosti jednotlivých viet, ale nie naratívnych celkov, ktoré by mohli byť len subjektívne alebo objektívne¹⁴. V porovnaní s realistickým (tradičným) chápaním histórie bol zo svojej názorovej pozície presvedčený o tom, že ak by sa akémukoľvek „konkrétne obsahu uvádzali určité prekladové pravidlá, tak tieto nikdy nebudú viac než voľne vybranými pravidlami akceptovanými niektorými historikmi, ale odmietanými inými [...] minulosť nie je ako krajina, ktorá má byť projektovaná do jazykovej úrovne za pomoci projekcie alebo prekladových pravidiel, pretože ‚historická krajina‘ nie je daná historikovi; on ju musí konštruovať“¹⁵.

Kľúčový význam pre pochopenie povahy historických narácií podľa Ankersmita mali ich naratívne substancie, ktoré určitým spôsobom konštituovali jednotlivé tvrdenia v historikovom texte. Podľa neho naratívne substancie predstavujú „obrazy“ alebo (zjednocujúce) „pojmy“ (ako napríklad renesancia, studená vojna), ktoré „organizujú naše poznanie minulosti bez referencie na ňu alebo jej opisovanie“¹⁶. Historici na základe výberu určitých metód konštruovali naratívne interpretácie, ktoré podobne ako

metafory naznačovali ich recipientom určitý pohľad na minulosť. Napriek tomu, že pri historických naráciách ako celkoch nebolo možné určovať ich pravdivosť, tak Ankersmit poukázal na možnosť posúdenia ich objektivity. Vzhľadom na nemožnosť porovnať historické narácie s historickou realitou, Ankersmit pripúšťal úvahy o ich relatívnej objektivite na základe vzájomného porovnávania ich originality a dosahu (*scope*). Najobjektívnejšia historická narácia mala byť najoriginálnejšia, pričom „jej dosah presahujúci jej opisný obsah bol maximalizovaný (v prípade vyrovnanosti v ostatných ukazovateľoch)“¹⁷. Pri procese vzájomného porovnania historických narácií prekvapujúco predpokladal hodnotovú neutralitu posudzovateľov historických narácií.¹⁸

Pri posune Ankersmita k chápaniu historických narácií ako reprezentácií sa stretáva s jeho zdôvodňovaním ich osobitej povahy. V súvislosti so vzťahom reprezentácie a opisu k realite tvrdil, „že sa opis aj reprezentácia vzťahujú k realite, o opise povieme, že referuje na realitu (za pomoci subjektového termínu), zatiaľ čo o reprezentácii (ako celku) povieme, že je o (to be about) realite“, pričom referencia je „určená objektívne, t. j. objektom z reality, ktorý je označený subjektovým termínom opisu, ale ‚byť o‘ je v podstate nestabilné a neurčené, pretože opisy obsiahnuté v textoch reprezentácií ponúkajú v tomto prípade odlišné vymedzenia“¹⁹. Proces hodnotenia historických reprezentácií je podľa neho viazaný na ich vzájomné porovnávanie, ako aj na určitú sociálnu a politickú realitu²⁰. Presné odlišenie faktu a hodnoty v historickej narácii nie je podľa neho možné, pretože aj pravdivé tvrdenia môžu byť usporiadané tak, že „zreteľne navrhujú určitý (politický) smer konania“²¹. Ankersmit dospel k záveru, že historická narácia je reprezentácia minulosti obsahujúca pravdivé tvrdenia, ktoré stelesňujú jej kognitívne nároky, ako aj etické pravidlá a hodnoty²². Vzhľadom na to, že historické reprezentácie nie je možné hodnotiť len na základe normatívneho a kognitívneho diskurzu, ale ich vzájomného porovnávania (dosahov), navrhoval určovať reprezentačný úspech určitej historickej reprezentácie na základe naplňovania estetického kritéria.²³ Ankersmit odporučil historikom len experimentovanie v „záhrade písania o dejinách“, kde by sa mali prostredníctvom naplňovania estetického kritéria reprezentačného úspechu postupne zviditeľňovať prednosti a nedostatky historikmi osvojovaných etických a politických hodnôt.

17 ANKERSMIT, ref. 13, s. 238.

18 Na problém realizácie hodnotovej neutrality pri posudzovaní historických narácií v spojitosti s Ankersmitovou koncepciou kriticky upozornil S. Crowell. CROWELL, Steven G. The Heterogeneity of Historical Discourse. In *History and Theory*, 1998, roč. 37, č. 3, s. 234-236. ISSN 0018-2656.

19 ANKERSMIT, Frank. Obrat k jazyku: literárna teória a teória histórie. In *Kapitoly zo súčasnej filozofie dejín*. Brautslava: Chronos, 2009, s. 193. ISBN 9788089027286.

20 ANKERSMIT, Frank. *Historical Representation*. Stanford: Stanford University Press, 2001, s. 91-93. ISBN 9780804739801.

21 ANKERSMIT, ref. 19, s. 94.

22 ANKERSMIT, ref. 19, s. 95.

23 V tejto súvislosti Ankersmit zdôrazňuje, že reprezentačný úspech historických narácií nie je závislý na ich porovnávaní so samotnou minulosťou, ale na ich vzájomnom porovnávaní, pri ktorom rozhoduje ich dosah (viazaný na riskantnosť, ako aj odolnosť voči falzifikácii v spojitosti s existujúcim historickým poznaním). ANKERSMIT, ref. 19, s. 96-97.

Metahistórii, tak v 90. rokoch minulého storočia uvažoval v spojitosti s holokaustom o modernistických udalostiach a ich zobrazovaní prostredníctvom intranzitívneho písania. Bližšie ŠUCH, ref. 6, s. 112-118.

13 White v stati *Historický sujet a problém pravdy v historickej reprezentácii* poukázal na príklade knihy Andreasa Hillgrubera *Die zwei großen Ruinen: das deutsche Reich und das europäische Judentum* (1986) na komplikovanosť historikovo zložitého hľadania vhodného zobrazenia (interpretácie) historickej udalosti, ktorá by zohľadňovala aj jej etickú dimenziu.

14 ANKERSMIT, Frank. *Narrative Logic. A semantic Analysis of the Historian's Language*. The Hague: Martinus Nijhoff Philosophy Library, 1983, s. 77. ISBN 9789024727315.

15 ANKERSMIT, ref. 13, s. 86.

16 ANKERSMIT, ref. 13, s. 97.

Ankersmit na rozdiel od Whita nepriorizoval žiadne konštrukčné procesy, a tak tvorba historikov s uplatňovaním rôznych prekladových pravidiel prirodzene vyúsťuje do plurality rôznych naratívnych interpretácií minulosti. S rôznym usporiadaním jednotlivých tvrdení v historickej narácii, ktoré predstavujú určitý pohľad na historickú realitu, bolo podľa neho možné spájať vplyv estetických a morálnych hodnôt. Vzhľadom na predpoklad slobodného priestoru pre tvorbu historikov, v ktorom sa pokúšajú konštruovať odlišnými legitímnymi spôsobmi „najrelevantnejšiu predstavu minulosti“, je možné uvažovať o prioritě naplňania oslovujúceho estetického kritéria pred morálnym alebo politickým kritériom. Zároveň sa objavuje opodstatnená otázka, do akej miery je estetické kritérium pre reprezentačnú úspešnosť historickej práce možné reálne oddeľovať od „externých“ hodnotových vplyvov. Možno práve úzke prepojenie estetických a etických aspektov práce by mohlo presvedčivejšie vysvetľovať zotrvávanie historikov na tendencii zobrazovať vybrané udalosti v súlade s prevládajúcou a pretrvávajúcou hodnotovou orientáciou.

Konstruktivistické chápanie histórie Jouni-Matti Kuukkanena

Voči Whitovmu a Ankersmitovmu chápaniu histórie sa kriticky vymedzil Jouni-Matti Kuukkanen. Zatiaľ čo ich pozíciu označil ako *reprezentalistickú*, pretože podľa nich práce historikov by mali určitým spôsobom reprezentovať minulosť, tak svoje chápanie histórie označil ako *ne-reprezentalistické*. Podľa neho „*historiografia je o zdôvodňovaní niektorých téz a hlavný príspevok historickej práce má poskytnúť bežné zdôvodnenie pre a proti určitej téze*“²⁴. V súvislosti s konštrukciou historických prác poukazoval Kuukkanen na význam formulovania zjednocovacích pojmov (*colligatory concepts*), ktoré viažu alebo spájajú empirické dáta do jedného celku. Keďže zjednocovacie pojmy podľa neho nie sú priamo a automaticky odvodené z jednotlivých empirických dát, tak ich výber historikmi by mal spĺňať kritériá (exemplifikácie nimi pokrývajúcich dát, koherencie, obsažnosti, rozsahu, originality)²⁵. Kuukkanen odmietol akceptovať intuitívny predpoklad korešpondencie historických prác a ich téz s minulosťou pre absenciu nezávisle existujúceho objektu, ktorý by ho potvrdzoval. Preto v súvislosti s historickými prácami navrhuje uvažovať o „*zdôvodniteľnosti historiografických téz bez predpokladu ich pravdivosti*“²⁶. Ako príklad výberu historiografickej tézy uvádza výraz „*Chruščovov odmäk*“, ktorý by mohol byť vhodne použiteľný v spojitosti s množstvom dát a fenoménov počas vlády Chruščova.

Pri posudzovaní týchto historiografických téz a syntetizujúceho historického poznania Kuukkanen rozlišuje medzi epistemicou, rétorickou a diskurzívnou dimenziou.²⁷ Tieto tri dimenzie zároveň vytvárajú „*kognitívne zdôvodnenie historických prác*

ako špecifických argumentov, ktoré obsahujú“.²⁸ I keď si Kuukkanen uvedomuje politický a spoločenský kontext historiografického diskurzu, je presvedčený o jeho racionálnych východiskách. Samotnú racionalitu považuje za univerzálny princíp, ktorého konkrétna realizácia je vždy situčná. Práve situčnosť tvorby historikov je spolu so zaujatosťou jedným z faktorov, ktorý sa podieľa na konštruovaní odlišných interpretácií o jednej téme. Zároveň pripomína, že čím je historikový výklad racionálnejší a akceptovateľnejší, tak je aj objektívnejší.²⁹ V tejto súvislosti Kuukkanen konštatuje, že historik by sa mal zamerať na vytváranie argumentu, ktorý „*by sa mal stať v čo najväčšej možnej miere racionálne presvedčivým*“.³⁰ Vzhľadom na jeho vymedzenie histórie chápanej ako racionálnej praxe historikov, ktorí sa pokúšajú konštruovať argumenty s racionálne zdôvodniteľnými závermi, umiestňuje ju medzi objektívizmus a subjektívizmus resp. je zároveň objektívna i subjektívna.³¹ Miera subjektivity alebo objektivity je podľa neho závislá od hodnotenia jednotlivých historických prác.

V protiklade s tradičným chápaním histórie konštruktivistické koncepcie H. Whita, F. Ankersmita a J.-M. Kuukkanena odmietli priamu korešpondenciu obsahov historických prác s minulosťou. So spochybnením východiska priamej korešpondencie medzi historikovou prácou a minulosťou sa zvýraznila relevantnosť konštrukčných procesov pri vytváraní ucelenejších obrazov minulosti (narácií) na základe dostupných dát. Kvalitatívna odlišnosť komplexnejších zobrazení podnecovala ich úvahy o kľúčovom význame determinujúcej úlohy zjednocujúcich pojmov (trópov, naratívnych substancií, historiografických téz) pri určovaní historických podob minulosti. V súvislosti s procesom historikového formulovania zjednocujúcich pojmov (alebo naratívnych substancií či historiografických téz) sa zvýrazňuje konštrukčný priestor, v ktorom je postavený nielen pred nevyhnutnosť voľby z viacerých známych možností, ale aj vytvorenia vlastnej alternatívy. Historici hľadajú vhodné alternatívy k známym zobrazovaným podobám minulosti nielen rozširujú, ale aj „*prehlbujú*“ konštrukčný priestor. Vzhľadom na spoločenskú, a tým hodnotovú situovanosť tohto priestoru je zjavné, že s historikovou voľbou spôsobu zobrazenia minulosti sa prirodzene viaže určitá hodnotová (etická) orientácia. V diskusiách medzi historikmi sa komplexnejšie podoby minulosti stávajú predmetom kritiky nielen pre odlišnú predstavu minulosti, ale aj pre hodnotové (etické) dôsledky, ktoré s nimi recipienti spájajú.

Konstruktivistické koncepcie s detailnejším skúmaním konštrukčných spôsobov tvorby historických textov ponúkli rôzne vysvetlenia procesov vytvárania odlišujúcich sa predstáv o minulosti. Tak ako názory stúpencov „*tradičného*“ chápania histórie, tak aj nami spomínané konštruktivistické koncepcie sa stretávajú s ohlasmí, ktoré budú spochybňovať relevantnosť ich postrehov alebo záverov pre každodennú prax historikov.

24 KUUKKANEN, Jouni-Matti. *Postnarrativist Philosophy of Historiography*. London; New York : Palgrave Macmillan, 2015, s. 23.

25 KUUKKANEN, ref. 24, s. 123-127.

26 KUUKKANEN, ref. 24, s. 143.

27 Zatiaľ čo epistemicá dimenzia súvisí podľa neho s epistemicými hodnotami (koherenciou, obsahom, obsažnosťou a originalitou), tak rétorická je viazaná na samotný text, ktorý oslovuje čitateľov. Rétorická dimenzia sa viaže k intelektuálnemu kontextu, v ktorom sa objavuje historikova práca. KUUKKANEN, ref. 24, s. 156-158.

28 KUUKKANEN, ref. 24, s. 166.

29 KUUKKANEN, ref. 24, s. 196.

30 KUUKKANEN, ref. 24, s. 197.

31 I keď je podľa Kuukkanena viacero náhľadov na objektívnosť historických prác (prezentácií), tak za najrealistickejšiu považuje predstavu o eliminovaní subjektívnych zvláštností intersubjektívnou kritikou. Zdroje subjektivity historických prác spája s (1) absenciou referencie zjednocovacích a metaforických pojmov, (2) postulovaním nominálneho kategorizujúceho princípu, (3) konštituovaním naratívne spájanými kauzálnymi vzťahmi a (4) zmyslom dejín. KUUKKANEN, ref. 24, s. 170-175.